

Kapitola I

POJEM ZODPOVEDNOSTI V SÚKROMNOM PRÁVE

§ 1. Ako na zodpovednosť hľadí civilistika

Na to, aby sme mohli správne posúdiť, či naše právo vyžaduje pre vznik zodpovednosti za škodu aj to, aby škoda bola odrazom narušenia určitého predmetu ochrany, je v prvom rade potrebné pochopiť, čo to vlastne zodpovednosť, najmä zodpovednosť za škodu, vlastne je. Až keď porozumieme jej podstate a zmyslu, bude možné zvažovať, aké postavenie má predmet ochrany v konštrukcii jednotlivých skutkových podstát zodpovednosti za škodu (a či vôbec nejaké má).

Zodpovednosťou sa v dnešnej civilistike,¹⁶ ale aj v teórii práva¹⁷ väčšinou rozumie sekundárna povinnosť, ktorá vzniká porušením, resp. ohrozením inej, primárnej povinnosti. Nevyhnutným predpokladom vzniku zodpovednosti je preto existencia inej povinnosti a jej porušenie či ohrozenie. V tomto poňatí sa tak zodpovednosť niekedy považuje buď za *sankciu* za porušenie alebo ohrozenie primárnej povinnosti v zmysle novej povinnosti, napr. povinnosti nahradiť škodu, ako to tvrdil Luby,¹⁸ Švestka,¹⁹ Knappová²⁰ či Ovečková,²¹ alebo za právne postavenie subjektu, ktorý porušil právnu povinnosť a má znášať nepriaznivé následky stanovené sankčnou normou, ako tvrdil Macur.²²

Podľa tohto názoru kým nedôjde k porušeniu právneho pomeru protiprávnym úkonom, zodpovednosť nevzniká. Dovtedy môže existovať, ako tvrdil Luby,²³ len zodpovednosť potenciálna ako možnosť, resp. zárodok vzniku skutočnej zodpovednosti. Význam takto chápanej potenciálnej zodpovednosti tak

¹⁶ Pozri DULAK, A. In *Števček I* (2019), s. 1444; alebo VOJČÍK, P. In *Vojčík 2* (2018), s. 74.

¹⁷ Pozri BRÖSTL, A. *Teória práva* (2013), s. 146 a nasl.; alebo FÁBRY, B., KASINEC, R., TURČAN, M. *Teória práva* (2019), s. 245 (hoci títo traja autori hovoria aj o latentnej zodpovednosti existujúcej ešte pred porušením povinnosti).

¹⁸ LUBY, Š. *Prevenčia a zodpovednosť I* (1958), s. 32 a nasl.

¹⁹ ŠVESTKA, J. *Odpovednosť za škodu podľa občanského zákoníku* (1966), s. 37.

²⁰ KNAPPOVÁ, M. *Povinnosť a zodpovednosť v občanském právu* (1968), s. 177 a nasl.

²¹ OVEČKOVÁ, O. *Zodpovednosť v hospodárskom práve* (1983), s. 139 – 142.

²² MACUR, J. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu* (1980), s. 182 – 183. V podobnom duchu zrejme aj PROCHÁZKA, R. In PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva* (2019), s. 279 – 282, kde autor za zodpovednosť považuje postihnutelnosť subjektu sankciou, nie za sankciu ako takú.

²³ LUBY, Š. *Prevenčia a zodpovednosť I* (1958), s. 36.

spočíva v tom, že je „predpokladom toho, aby za porušenie právneho pomeru niekto civilisticky zodpovedal“.²⁴

Menej sa zastáva názor – presadzovaný najmä Knappom²⁵ –, že zodpovednosť je *hrozba* vzniku sankcie, ktorá vzniká už so vznikom samotnej primárnej povinnosti. Zodpovednosť existuje teda aj pred porušením či ohrozením primárnej povinnosti. Podľa Knappa²⁶ je preto zodpovedným ten, komu hrozí sankcia. Je totiž veľký rozdiel, ak sa povie, že občania nezodpovedajú za splnenie svojej povinnosti a začnú zodpovedať až vtedy, keď povinnosť porušia, alebo ak sa povie, že za splnenie povinnosti zodpovedajú, teda že zodpovedajú, hneď ako majú povinnosť, za to, že ju náležite splnia.²⁷ Rozdiel tohto názoru a názoru uvedeného vyššie tak spočíva v tom – stručne povedané –, že kým podľa Knappa sa zodpovedá za *splnenie* primárnej povinnosti, podľa Lubyho a ďalších sa zodpovedá za jej *nesplnenie*.

Oba tieto základné názorové prúdy vidia teda zodpovednosť čo do zásady len tam, kde existuje určitá primárna povinnosť. Naopak, tam, kde žiadnej primárnej povinnosti niet, podľa niektorých síce ide o zodpovednosť, ale len ako o výnimku z pravidla, že sa zodpovednosť spája len s určitou primárnou povinnosťou (Knapp), alebo podľa iných o zodpovednosť v skutočnosti vôbec nejde, hoci zákon takýto prípad zodpovednosťou nazýva (Luby a ďalší). Príkladom môže byť zodpovednosť za škodu spôsobenú prevádzkovou činnosťou (§ 420a OZ) či prevádzkou dopravných prostriedkov (§ 427 OZ), ale napríklad aj zodpovednosť za poškodenie či zničenie stavby počas jej zhotovovania (§ 651 OZ). Vo všetkých týchto prípadoch nie je povinnosť nahradiť škodu ani žiadnou sankciou, ani prvkom inej existujúcej primárnej povinnosti. Sama je totiž takouto primárnou povinnosťou.

Tento rozpor – že zákon hovorí o zodpovednosti aj tam, kde niet žiadnej primárnej povinnosti – Knappová²⁸ odôvodňuje tým, že ide len o terminologickú nejednotnosť zákonodarstva, ktorá svedčí o nevyjasnenosti koncepcie civilnej sankcie. Rovnako aj Luby²⁹ tvrdil, že v takýchto prípadoch „ide o zodpovednosť len podľa mena, nie podľa podstaty, lebo tu ujma vznikla spôsobom prostým protiprávnosti a teda o zodpovednosti nemôže byť reč“. Na inom mieste³⁰ však Luby uvádzal, že aj v týchto prípadoch predsa len ide o protiprávnosť, pričom túto

²⁴ Tamže.

²⁵ KNAPP, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu (*SaP* 1/1956), s. 66 a nasl.

²⁶ KNAPP, V. *Předmět a systém československého socialistického práva občanského* (1959), s. 228.

²⁷ KNAPP, V. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu (*SaP* 1/1956), s. 70.

²⁸ KNAPPOVÁ, M. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu* (1968), s. 235.

²⁹ LUBY, Š. *Prevenencia a zodpovednosť II* (1958), s. 19.

³⁰ Tamže, s. 53.

protiprávnosť videl už v samotnom fakte, že bola spôsobená škoda. V súvislosti s prevádzkou zdroja zvýšeného nebezpečenstva argumentoval, že „prevádzka je síce dovolená, ale nie je dovolené, aby sa ňou niekomu inému spôsobila ujma“. (Tento Lubyho záver je však pomerne prekvapivý, pretože jednou z nosných téz jeho učenia o zodpovednosti bola téza, že sa protiprávnosť neviaže na výsledok, ale vždy len na ľudské správanie.³¹) Taktiež aj Švestka³² odmietal tieto prípady považovať za zodpovednosť, pretože podľa jeho názoru nevyhnutným predpokladom zodpovednosti vo vlastnom (pravom) zmysle je protiprávnosť úkonu. Ak teda povinnosť nahradiť škodu nie je dôsledkom protiprávneho úkonu, potom sa nejedná o zodpovednosť, ale len o mimozodpovednostnú povinnosť. V rovnakom duchu sa vyjadruje dnes aj Dulak,³³ ktorý za právny dôvod vzniku občianskoprávnej zodpovednosti považuje výlučne protiprávny úkon.

Problematiku zodpovednosti v poslednom období podrobil kritike Janeček,³⁴ ktorý apeluje na rozlišovanie medzi zodpovednosťou a zaviazanosťou. O zodpovednosti by sa podľa neho malo hovoriť len tam, kde aspoň sprostredkované ide o následok materiálnych, vnútorných dôvodov, teda dôvodov, ktoré spočívajú v rozume, vôli (schopnosti sebaurčenia) či prirodzenosti človeka ako ľudskej bytosti. Naopak, tam, kde máme dočinenia s právnou pozíciou osoby v zmysle práva, ktorá je dôsledkom vonkajších, zákonom vymedzených dôvodov, potom by sme mali hovoriť o zaviazanosti. Takto chápaná zodpovednosť môže existovať aj mimo práva; zaviazanosť však nie. Dôvodom zodpovednosti je totiž ľudské správanie, ktoré existuje aj mimo práva. Dôvodom zaviazanosti je však rozhodnutie zákonodarcu.³⁵

Zodpovednosť by tak podľa Janečku mala znamenať zodpovedanie sa za ľudské správanie a bola by odrazom korelatívnej spravodlivosti, ktorej cieľom je spravodlivo obnoviť pôvodnú koreláciu vo vzťahu medzi dotknutou osobou a zodpovednou osobou, teda vyrovnáť vzniknuté nerovnosti. Význam zodpovednosti by v takomto prípade spočíval v poskytnutí *ospravedlňujúcej odpovede* na otázku, *prečo* sa zodpovedná osoba správala tak, ako sa správala, teda odpovede, ktorá sa riadi vnútornými, nepozitivistickými dôvodmi. Naopak, tam, kde niekto znáša negatívne následky bez ohľadu na to, ako sa správajú, by o zodpovednosť nešlo; išlo by práve o zaviazanosť, ktorá je prostriedkom distributívnej spravodlivosti. Ospravedlňujúca odpoveď sa preto v tomto prípade opiera o vonkajšie, pozitivistické dôvody. V tomto duchu by tak malo význam rozlišovať zodpovednosť

³¹ LUBY, Š. *Prevenčia a zodpovednosť I* (1958), s. 307.

³² ŠVESTKA, J. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku* (1966), s. 46 – 47.

³³ DULAK, A. In *Lazar 2* (2018), s. 358 – 359.

³⁴ JANEČEK, V. *Kritika právní odpovědnosti* (2017).

³⁵ Tamže, s. 160.

Kapitola II

PREDMET OCHRANY AKO PRVOK KONŠTRUKCIE ZODPOVEDNOSTI ZA ŠKODU

§ 5. Opodstatnenie vymedzenia predmetu ochrany

Z doterajších úvah vyplynulo, že zodpovednosť, a teda aj zodpovednosť za škodu, nemožno chápať len negatívne, t. j. retrospektívne, *ex post facto*. Zodpovednosť treba chápať aj pozitívne, t. j. prospektívne, a to nielen tam, kde má zodpovedná osoba právnu povinnosť, za porušenie ktorej zodpovedá, ale aj tam, kde takejto právnej, resp. právne vynúiteľnej povinnosti vôbec niet. Z pohľadu zodpovednosti za škodu tento záver potom znamená, že zodpovednosť dopadá na zodpovednú osobu ešte pred tým, než škoda vôbec vznikne.

Taktiež sme v súlade s výsledkami eticko-filozofického skúmania dospeli k záveru, že prospektívna zodpovednosť je zodpovednosťou za ochranu určitého *dobra*. Tento záver vyplýva z toho, že zodpovednosť vždy smeruje k tomu, aby nedošlo k určitému *zlu*, k niečomu neželanému, negatívne, čo spoločnosť odmieta (teda – v kontexte právnej zodpovednosti, a teda aj právnej zodpovednosti za škodu – k bezpráviu). Zodpovednosť sa snaží vzniku zla zamedziť, čím – logicky – chráni niečo, čo je dobré. Zodpovednosť teda smeruje k ochrane určitého *dobra*.

Práve učinенý záver – že zodpovednosť smeruje k ochrane určitého dobra – zároveň znamená, že zodpovednosť predpokladá určitú súvislosť medzi zodpovednou osobou a týmto dobrom. Už sme vysvetlili, že zodpovednosť za toto dobro je dôsledkom toho, že dobro sa nejako nachádza v oblasti vplyvu zodpovednej osoby, a teda, že od nej, od jej rozhodnutia, môže akosi závisieť osud tohto dobra. Na to, aby mohol byť niekto braný na zodpovednosť za poškodenie určitého dobra, muselo byť dobro nejako pod jeho vplyvom, v jeho dosahu.

Tento vplyv, dosah môže vyplývať z viacerých skutočností, resp. dôvodov.

Tak najprv, na dobro vplývame vtedy, ak ho priamo narúšame alebo ak ho vystavujeme nebezpečenstvu narušenia buď tým, že naň neberieme ohľad a neprispôsobujeme mu svoje správanie, alebo tým, že porušujeme príkazy alebo zákazy slúžiace na ochranu záujmu pred takýmto narušením (bez ohľadu na to, či vyplývajú zo zmluvy, zákona či spoločenských pravidiel dobrých mravov). Ďalej, na dobro vplývame vtedy, ak ho vystavujeme nebezpečenstvu narušenia

tým, že prevádzkujeme zdroje, ktoré zvyšujú riziko tohto narušenia. A nakoniec, dobro sa môže ocitnúť vo sfére nášho vplyvu aj tým, že nám ho niekto zverí do našej ochrany.

To zároveň znamená, že medzi zodpovednosťou za škodu a dobrom musí byť určitý súvis ešte pred tým, ako škoda vznikne. Oblasť vplyvu je vlastne oblasťou, v ktorej dobro žiada od zodpovednej osoby, aby ho chránila, resp. aby zaň zodpovedala. Aj prospektívna zodpovednosť teda v sebe skrýva určitú povinnosť či – možno vhodnejšie – pocit povinnosti konať zodpovedne (keďže nemusí nevyhnutne ísť o povinnosť právnu). Existencia takejto povinnosti voči určitému dobru chrániť ho ako podstata zodpovednosti si zas nevyhnutne vyžaduje, aby takáto povinnosť mohla byť zodpovednej osobe známa. Volanie dobra o zodpovedné správanie jej musí byť dostupné. A to si zas vyžaduje, aby mohlo byť zodpovednej osobe známe aj dobro, ktoré po nej požaduje ochranu, ktoré volá po zodpovednom správaní.

Nie je však nevyhnutná možnosť poznať toho, o koho dobro konkrétne ide; dôležitá je len možnosť poznať dobro, resp. riziko jeho narušenia. Bez tejto možnosti poznania sa totiž nedá hovoriť o povinnosti (pocite povinnosti), a teda ani o zodpovednosti. Samozrejme, nie je dôležité subjektívne poznanie. Zodpovednosť je totiž niečo, čo existuje objektívne, nezávisle na nás, na našom vedomí. Zodpovednosť (v prospektívnom zmysle) tu nie je preto, že sme povinní konať zodpovedne, ani preto, že sme zodpovednosť na seba sami prevzali. Táto povinnosť či pocit prebratia zodpovednosti je len reflexom skutočnosti, že zodpovednosť na nás dopadá objektívne ako potreba chrániť určité dobro, i keď len za podmienky, že je v našej sfére vplyvu. Zodpovednosť je teda našou *odpoveďou* na volanie určitého dobra, ktorým nás povoláva k svojej ochrane (či už bezprostrednej, alebo aspoň následnej v podobe náhrady škody).

Práve povedané vedie k záveru, že zodpovednosť za škodu je pokračovaním, vyústením zodpovednosti za to, aby nedošlo k poškodeniu určitého dobra. Za škodu zodpovedáme práve preto, lebo sme našej zodpovednosti za ochranu určitého dobra neučinili zadosť. Volanie tohto dobra o pomoc sme nevypočuli, potrebnú ochranu sme mu nezabezpečili. A práve táto myšlienka, myslíme, nepochybne odôvodňuje potrebu zakomponovať do konštrukcie retrospektívnej zodpovednosti za škodu určitý predmet ochrany nejako súvisiaci s oným dobrom, ktoré volalo o pomoc a ktorému sme odpoveď na toto volanie neposkytli. Pri zodpovednosti totiž nejde len o to, že vznikla škoda, ale najmä o to, že táto škoda je dôsledkom skutočnosti, že nebolo ochránené určité dobro, za nepoškodenie ktorého sme niesli zodpovednosť.

Inými slovami, zodpovednosť za škodu tu nie je len preto, aby sa obnovil pôvodný stav, resp. aby sa poškodený ocitol v stave, v akom by bol, keby ku škode

nedošlo. Zodpovednosť je tu v prvom rade preto, lebo existuje niečo – určité dobro – ktoré si zasluhuje, aby niekto zaň zodpovedal, aby niekto niesol zodpovednosť za to, že nebude narušené. Zodpovednosť je tu teda preto, lebo existuje potreba chrániť určité dobro. A to znamená, že ak takejto potreby niet ak niet dobra, ktoré by si zasluhovalo na ochranu, potom niet ani zodpovednosti. Dobro, ktoré si zasluhuje, aby zaň niekto zodpovedal, musí byť preto zakomponované do konštrukcie zodpovednosti za škodu ako určitý predmet ochrany. Zodpovednosť tu nie je len preto, aby zabezpečila poškodenému nárok na náhradu škody, ale v prvom rade preto, aby ochránila určité ochrany hodné dobro. Nemôže preto stačiť, že sa majetok poškodením zmenší alebo sa nezväčší a že tento následok je dôsledkom napríklad protiprávneho konania zo strany škodcu. Nevyhnutné je, aby narušené dobro bolo chránené práve tou zodpovednostnou skutkovou podstatou, o ktorú svoj nárok poškodený opiera. Slovom, bez narušenia chráneného dobra niet zodpovednosti za spôsobenú škodu, i keby boli všetky ostatné predpoklady vzniku zodpovednosti splnené.

§ 6. Od zodpovednosti k dobru

Čo si však predstaviť pod oným dobrom, ktoré nás povoláva k zodpovednosti? Dobrom, myslíme, môže byť len niečo, čo jednotlivcom prináša určitý *úžitok*, určitý prospech, uspokojenie, bez ohľadu na to, či je majetkovej alebo nemajetkovej povahy (ako napr. radosť či oddych). Len ťažko možno pomenovať dobrom to, čo je pre jednotlivcov absolútne neužitočné, čo nie je nikomu z nich na osoh. Koniec-koncov, ak uvažujeme o dobre pre účely pochopenia zodpovednosti za škodu ako právnej kategórie, nemôžeme zabúdať, že právo je systém príkazov a zákazov, ktorých úlohou v právnom štáte je zabezpečiť fungovanie a rozvoj jednotlivcov, či už priamo, ale prostredníctvom fungovania spoločnosti ako takej. Právo ako spoločenský výtvar totiž nie je *cieľom* samo pre seba; právo je *nástrojom*, ako zabezpečiť fungovanie a rozvoj spoločnosti, a tým aj jednotlivcov. Právo preto musí byť užitočné. Jednotlivec alebo spoločnosť musí mať z neho nejaký úžitok. Ak by takéto príkazy a zákazy v konečnom dôsledku jednotlivcom neprinášali žiadny úžitok, potom by sa nedali považovať za právo tak, ako ho treba vnímať v právnom štáte.⁸⁹ Aj zodpovednosť za škodu – ako súčasť práva – tak môže chrániť iba to, čo je pre niekoho či pre spoločnosť ako takú užitočné. Dobro sa preto nechráni len pre dobro samo osebe, ale práve preto, že je užitočné,

⁸⁹ Pozri ZIEMBIŃSKI, Z. *O stanowieniu i obowiazrywaniu prawa* (1995), s. 93.

Kapitola IV

NEXUS OCHRANY ZÁUJMOV A JEDNOTLIVÉ ZODPOVEDNOSTNÉ SKUTKOVÉ PODSTATY

§ 17. Rozdelenie zodpovednostných skutkových podstát

Z toho, čo bolo doteraz povedané o nexu ochrany záujmov, a tým aj o bezprávnosti škody, vyplýva, že zodpovedanie otázky, či je alebo nie je v danom prípade škody takýto nexus prítomný, sa nemôže zaobísť bez toho, aby sme dobre poznali a správne chápali nielen podstatu zodpovednosti ako takej, ale aj podstatu jednotlivých zodpovednostných skutkových podstát. Len tak môžeme totiž zistiť, ktoré dobro, resp. záujem bol vo sfére vplyvu inej osoby ešte pred tým, ako došlo ku škode. Pochopenie podstaty jednotlivých skutkových podstát nám umožní posúdiť, ktoré dobro, a teda aj záujem, volali o svoju ochranu už prospektívne. Na toto pochopenie je pritom, myslíme, nevyhnutné zistiť, prečo sa s určitou príčinou spája vznik povinnosti škodu nahradiť.

Z pohľadu tohto kritéria – teda kritéria dôvodu, pre ktorý sa s príslušnou príčinou vzniku škody spája povinnosť škodu nahradiť – možno vychádzať z dôvodov, z ktorých vzniká prospektívna zodpovednosť, čo je odôvodnené už tým, že retrospektívna zodpovednosť za škodu je vyústením tej prospektívnej.

Ako sme vysvetlili, prospektívna zodpovednosť nastupuje vtedy, (1) keď nám bola ochrana záujmu zverená, alebo (2) keď môžeme vystaviť záujem nebezpečenstvu narušenia, tým, (i) že naň nebudeme brať ohľad a neprispôbime mu svoje správanie, ďalej tým, (ii) že porušíme príkazy alebo zákazy slúžiace na ochranu záujmu (bez ohľadu na to, či vyplývajú zo zmluvy, zákona či spoločenských pravidiel dobrých mravov), alebo tým, (iii) že prevádzkujeme zdroj nebezpečenstva.

Z pohľadu retrospektívnej zodpovednosti tieto dôvody znamenajú, že zodpovednosť za škodu je daná predovšetkým vtedy, ak (1) sme narušenie záujmu spôsobili tým, že sme neprispôbili svoje správanie okolnostiam konkrétneho prípadu svedčiacim o tom, že môžeme záujem ohroziť, alebo tým že sme sa nesprávali konkrétnym spôsobom, ktorý od nás vyžadovali dobré mravy, zákon alebo zmluva, ktorú sme uzavreli, (2) narušenie záujmu spôsobilo nebezpečenstvo pochádzajúce zo zdroja zvýšeného nebezpečenstva, ktorý bol pod naším vplyvom, (3) alebo záujem, ktorý nám bol zverený, bol narušený.